

שמעתא למיקתא

האם אשה רשאית להיות "מטפלת" בביתה

גליון קי"ח / פר' וירא / ה'תשע"ג
קהילת "חניכי הישיבות", רמות ב'

דרשו **הז"ל בקידושין** (פ.) **"רמז"** ליחוד מן התורה מנין שנא' **"כי יסיתך אחיך בן אמדך"**, וכי בן אב אב אינו מסית, אלא לומר לך בן מתייחד עם אמו ואסור להתייחד עם כל עריות, ע"כ.

ועיין **ברמב"ם** (שרש ג) דמשמע דכל מה שלמדו חז"ל מרמזו אינו אסור אלא מדרבנן, וכן למד **הרמב"ן בהשגותיו** (שם) אליבא דהרמב"ם. אמנם **במגילת אסתר** (שם) כתב שהרמב"ם מודה שגם רמז הרבה פעמים הוא איסור תורה. וכ"כ **בלב שמה** (שם). ועיי' **בנקמת סופרים** (שם), **במרגניתא טבא** (שם) ו**במהרצ"ח** (מכות ב: ג' נדרים לט:).

ובאמת לענין איסור יחוד כתב **הרמב"ם** (אסיב פכ"ב הי"ב) שהוא **"מפי הקבלה"**. וכת' הפוסקים שכוונתו זה אינו אלא מדרבנן, עיי' **תרוה"ד** (סי רמב), **ב"י** (אה"ע רס"ח כב) ו**ביאור הגר"א** (שם). ועיי' עוד **במג"מ** (שם). וכן נ"ר שהוא דעת **השו"ע** (שם סעי' א) שהרי כתב כלשון הטור דשם והשמיט שהוא **"איסור תורה"**, וכן נקט **בקשו"ע** (כלל קמב אות א) ו**במנחת המאור** (נר א כלל ב ח"ג סי' כ אות ג).

אולם דעת **הרמב"ן** (שרש ג ד"ה ומה שדקדק) ועוד הרבה ראשונים שהוא איסור תורה. וכן הוא הכרעת **היש"ש** (קדושין פ"ד סי' כ), **החרדים** (פ"ב אות כה), **הח"ו** (סי עג), **הפנ"י** (ברכות לא: ד"ה אם ראה תראה), **החכ"א** (כלל קכו אות א), **הערוה"ש** (אות ב) ו**השבט הלי** (ח"ה סי' רא). ועיי' עוד **במנחת שלמה** (ח"ג סי' קג אות ג' ד) ו**בלהורות נתן** (ח"א סי' נו). ועיי' **בחינוך** (מצוה קפח) שכלל איסור זה בלאו ד"ל תקרבו" לגלות ערוה, וכן משמע **מהכללי יקר** (ויקרא פ"ח פס' ו). ו**הרשב"ץ** (נהר הרקיע אהרהר יא) מסתפק אם הוי **"עשה"** בפנינו או כלול בשאר מצות דעריות, עיי"ש.

וכל זה ביחוד איש ואשה, אולם במקום דאיכא יותר משנים דעת **הבינת אדם** (בית המשם אות טו) שאינו אסור אלא מדרבנן והביאו **הדבר הלכה** (שם אות ח והבוספות). וכמו כן ליכא איסור תורה אלא באיסור עריות אבל בפנויה שאינה נדה או בגויה לכוי"ע ליכא אלא איסור דרבנן, כמבואר **בסנהדרין** (פא-כא:), **בע"ז** (לו:), ו**בשו"ע** (שם סעי' ב).

והנה שנינו **במס' קידושין** (פב.) **"לא ילמד אדם רווק תינוקות ולא תלמד אשה סופרים (תינוקות), רבי אלעזר אומר אף מי שאין לו אשה לא ילמד סופרים"**. מבואר דאיש אסור ללמד תינוקות וכמו כן אשה אסורה ללמד סופרים. והנה לדעת תנא קמא דוקא רווק לא ילמד תינוקות, ולדעת ר"א אף מי שנשוי לא ילמד א"י אשתו שרויה אצלו.

ועיי' **בטשו"ע** (אה"ע סי' כב סעי' ט) שהביאו **דברי הרמב"ם** (פכ"ב הי"ג) שפסק שמי שאינו לו אשה לא ילמד תינוקות מפני שאמותיהם של הנינים באות לבית הספר ואיכא משום גירוי היצר, אלא דאם יש (למלמה) אשה יכול ללמד תינוקות אפ"י אינה עמו בבית הספר אלא בביתו והוא מלמד במקומו. ואשה לא תלמד קטנים מפני אבותיהם שבאים בשביל בניהם ונמצא שמתיהדים עמה.

וביאר **הב"ח** (שם אות י, וי"ד סי' רמה אות ז) דאיש המלמד תינוקות מסתמא אינו מלמד בביתו אלא בבית הספר, וא"כ אין שם יחוד כלל אלא חששא ד"גירוי" ולפיכך אם הוא נשוי אין איסור, אבל אשה שאינה מלמדת אלא בבית שהיא דרה שם איכא חששא דשמא יבואו להתייחד כשאין בעלה עמה, ומש"ה נקט הרמב"ם בבית הספר גבי איש המלמד תינוקות, ע"כ. ובדקדק זה כת' **הפרישה** (אה"ע שם אות כה) ו**החלקת מחוקק** (סי' קא), וכן נקט **הב"ש** (סי' קא), ועיין **בט"ז** (וי"ד סי' רמה סי' ק).

ומצינו מתי לענין איש ללמד תינוקות האם פסקינן כתי"ק דכל שהוא נשוי ראוי ללמד אפילו אין אשתו עמו בעיר, או כר"א דדוקא כשאשתו בעיר שרי, אבל להלכה מוסכם הדבר דעכ"פ אם אשתו בעיר סגי, עיי' **בב"י** (וי"ד סי' רמה) שדעת הרמב"ם והטור לפסוק דעת ר"א, וכן פסק **הב"ח** (וי"ד סי' רמה). אולם **המגיד משנה** (שם), **הב"ש** (סי' קא) ו**הנח"א** (כלל קכו אות ז) פסקו דלדעת ת"ק, ועיי' **בלחם רב** (בטור סי' ד מובא ברע"א שם) ו**בבאר הגולה** (שם). ו**האג"מ** (אה"ע ח"ד סי' סה אות ז) כתב שמנהג העולם כדעת הלחם רב דלא בעינן אשתו בעיר. ועיי' **בשבט הלי** (ח"ה סי' ר אות א) ו**הדבר הלכה** (סי' יב אות ג).

אולם לענין איסור אשה ללמד תינוקות מצינו מתי האם עיי' שבעלה **"בעיר"** מותרת ללמד, דעת **הפרישה** (שם אות כה) דבעלה בעיר מהני כי אימת בעלה עליה וכ"ש הוא, דהרי זה מהני אף כשמתיהדות בפועל כמבואר באה"ע סי' כ"ב, כ"ש בניד דהוי רק חשש שיבואו לידי יחוד. וכן נקט **החלקת מחוקק** (סי' קא) אף אליבא דהשו"ע. [והנה **בחכ"א** (כלל קכו אות ה מובא בפתי"ש אות ז) שכת' לענין איסור "יחוד" שאם הלכה למקום שהוא אינו יודע איפה היא לא מהני בעלה בעיר. וכן נקט **בנדהי ישראל** (פכ"ד אות ו) ו**האג"מ** (אה"ע ח"ד סי' סה אות כא). אבל **החזו"ח** (דבר הלכה סי' ז אות ג) הורה דאף ככה"ג מותר כי טבע אישה שלא להיכשל אם בעלה בעיר. ועיי' **בשבט הלי** (ח"ג סי' קפ) ולקמן בהגה בשם האג"מ].

אבל דעת **הט"ז** (סי' רמה סי' ק) דלא מהני בזה **"בעלה בעיר"** אלא שרויה אצלו ממש בעינן. אלא דצ"ע דהרי כל שבעלה בעיר ליכא משום יחוד כנ"ל.

שו"ר **בברכ"י** (וי"ד סי' רמה אות ה) דאף אם בעליהם בעיר אסור דכיון דמביאים בניהם יום יום גייסי בה, ובגם בה אפ"י בעלה בעיר איכא משום יחוד. וכן דעת **הערוה"ש** (וי"ד סי' רמה אות כ) [והנה אפשר דהא דחיי' לשמא יבואו להתייחד היינו בחשש איסור יחוד מה"ת, אבל באיסור יחוד דרבנן שמא לא גזרו כולי האי, וכן משמע **בחכ"א** (כלל קכו אות ז) דכתב וכן אשה "אחת" לא תלמד קטנים בין זכרים ובין נקבות. משמע מדבריו דחשש הוא דוקא אם איכא מלמדת אחת משא"כ בשתיים דאף אם יבואו לידי יחוד הרי יחוד כזה אינו אלא מדרבנן, וצ"ע].

אלא דמש"כ הברכ"י והערוה"ש דבכה"ג בכלל **"גס בה"** נראה דחידוש הוא. ועיין **באג"מ** (שם אות יח) שכתב דלדינא כיון דהח"מ והב"ש התיירו כשבעלה בעיר יש להתיר. ועיין **ביפה ללב** (ח"ג וי"ד סי' רמה) שהוכיח דבאקראי דרך ארעי שרי בכל גוונא. מעתה יש לדון במה שנהגו הרבה נשים ללמד תינוקות קטנים (שאינם מצילים מיחוד) ב"גן פרטי" [ולענין מוסדות עיי' בהגה לקמן], ובשלמא אלו שרן נשואות ובעליהם בעיר, י"ל דסומכים על דעת הסוברים דבעלה בעיר מהני לזה, אלא דהיכך שאין בעלה מצוי בעיר או שהיא רווקה או אלמנה מוסכם הדבר שאסורה ללמד תינוקות משום חשש יחוד, וא"כ צ"ע על מה שמכח בכה"ג.

והנה כשהן נשואות ובעלה אינו מצוי בעיר, יש ליישב בדוחק דסמכו על דברי **הפסקי הרא"ש** (שם) (דהיא שיטה יבדחא) דס"ל דדיון זה לא נאמר אלא לאשה פנויה. ולא אפשר נמי לומר ע"פ סברת **האג"מ** (שם) דלענין זה (דהוי חשש שמא יבואו לידי יחוד) יש לומר דהאידינא דאיכא מכוניות אף שהוא בדרך חרוקה כל שאפשר לבא בחורה באותו היום חשיב בעלה בעיר. אלא דמ"מ קשה על אלו שאינן נשואות, וצ"ע.

שו"ר **באפי זוטרי** (שם סי' קב חובא באוצר הפוסקים שם אות ס בהגה) שכת' דכבר נתפשט המנהג שהנשים מלמדות לתנוקות בין זכרים ובין נקבות, ובפרט האלמנות הן עיקר המלמדות לקטני קטנים מפני שאין עליהן עול הבית כ"כ ויכולות להשיג על התינוקות, ובכל כה"ג אמרינן הנח להם לישראל **מוטב שיהו שוגגין**, דסו"ס אפילו תהיינה לבדן בבית איכא שם **תינוקות גדולים וקטנים** ולא מקרי יחוד גמור, וזה טעם ההיתר שנתפשו ע"כ. ולמעשה נראה **דלכתחלה יש להזהר** בזה בדאפשר (לע"פ חשאי בעלה בעיר). וכ"כ **בדברי סופרים** (סי' כב בהגה קסח). [והנה דעת **הגר"ש אצל** (הליכות בת ישראל פי"ז מהג מד) דיש להוסיף על דברי חשאי זוטרי, דכיום מחמת הצורך במורות כיון שלמדות במוסדות שיש שם יוצאים וכנסים אין שייך האיסור, ועיי' בזה **בצ"א** (ח"ו סי' מ פכ"ז) ו**בדבר הלכה** (אה"ע ח"ד אות ד), ועיי' עוד שם האם מהנהגי במוסדות פתוח לרה"ר בדיון זה, אולם לפי טעם הגזרה לכאורה י"ל דלא מהני פ"פ דהרי חיי' דשמא יבואו למקום יחוד, ועיי"ן].

מיהו אכתי אין דברי **האפי זוטרי** מיישבים לאלו שעוסקות בתינוקות ממש (מטפלות) דלא שייך טעם היתר הנ"ל. אלא דהעירוני דיש לומר דדוקא גזרו על אשה שלא **"תלמד"** סופרים, אבל רק לשמור עליהם שרי.

ולכאורה נראה דדבר זה (אם מטפלת נמי בכלל הגזרה) תלוי בפלוגתא, דהרי **בברכ"י** (וי"ד סי' רסו סוף אות ז) כתב (חלק מנידון דשם) דחכמים גזרו דלא תלמד אשה סופרים כי אין חכמה להאשה אלא בפלך (וימא סו:). ואין דרכה של אשה בכך, וליכא דאיכא אנשים מלמדים כארוחיהו הוי גזרה שרוב הצבור יכול לעמוד בה, ע"כ. וא"כ י"ל דדוקא מלמדת גזרו משום דאיכא אנשים מלמדים, משא"כ ב"מטפלות" שעושות מעשה נשים לא שייך לומר דאנשים יעשו במקומו וע"כ י"ל דבכה"ג לא גזרו דהרי רוב הציבור לא יכולים לעמוד בה.

אולם **מהב"ח** (וי"ד שם אות יד) ו**הש"ך** (סי' קא) משמע דלא מחלקים בהכי אלא אזלי בתר טעם התקנה **"דשמא יבואו להתייחד"** (ומטעם זה כתבו דאלמנה אסורה לשכור משרת יהודי) כמבואר בברכ"י שם לשיטתם ולא חילקו כדבריו, ולפי דבריהם י"ל דכיון דטעם הגזרה שייכת גם ב"מטפלות", י"ל דגם בכה"ג גזרו, ועיין. ומ"מ אפ"י נא' כן עכ"פ מידי פלוגתא לא יצאנו וע"כ מצאנו לימוד זכות למנהג להקל בזה, והיינו דסמכו על חילוק הנ"ל וכדעת הברכ"י (ולפי טעם זה אף לרווקה שרי), ודו"ק.

האם צריך לעמוד מפני אישה זקנה או חכמה

כתב בספר חסידים (סי' תקע"ח) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן [ויקרא י"ט ל"ב] – ואפ"י זקנה, ואף הנשים תקומנה, אבל כבודם של נשים ונערים להחבא ובפנים, שנאמר [איוב כ"ט ח'] ראוני נערים ונחבאו, כל כבודה בת מלך פנימה [תהילים מ"ה י"ד]. [כך הגי' בספר חסידים הנדפס מכתי' רד"י, וכך הובאו דבריו בפוסקים].

ובהגהות האדר"ת [שם] כתב להעיר על דבריו דלכא"ו יש לדרוש לפי מאי דקימ"ל זקן שקנה חכמה, כל שישנו בזקן ישנו בשיבה, והני נשי אסורות ללמוד תורה ולא נוכל לומר עליהו זקן, אינם בשיבה. עכ"ד.

ולכא"ו צ"ל דמ"ש דאסורות ללמוד תורה, ר"ל דאסור ללמד אותם תורה כדרך האנשים, דכל המלמד ביתו תורה כאילו מלמדה תיפלות [קדושין ל"א].

דהא ליכא לאשה איסור ללמוד תורה, ואדרבה דאם לומדת תורה יש לה שכל כאינה מצווה ועושה וכמ"ש המחבר ביו"ד סי' רע"ו. וא"כ צ"ל דכוונתו דמסתברא דדבר הכתוב במי שרגילות לבא לכלל זקן דהיינו האנשים ולא נשים דאין רגילות שיהיו בכלל זקן כיון שאסור ללמדם תורה, וא"כ הי"נ נימא דאינם בכלל שיבה.

וא"כ תו ליכא קושיא על דברי הספר חסידים דהלא שפיר יכולה אישה להיות בזקנה, אלא דאינו דרכה. (והיה מקום לומר דכוונת האדר"ת דכיון דאשה אינה מצווה ללמוד תורה, שוב ליכא בה דין זקן, וכמ"ש המנחת חינוך המובא לקמן – אולם לשנו' שכתב דאסורות ללמוד תורה לא משמע הכי.)

ובמנחת חינוך [מצווה רי"ג] תלה נידון זה במח' הראשונים אי בעינן לעמוד מפני זקן אשמאי, דלדין דקימ"ל כאיסי בן יהודה דצריך לעמוד אפ"י בפני זקן אשמאי [ועיין בשו"ע וי"ד סי' רמ"ד סי' א ביו"ד שם סי' ק' ב], א"כ בודאי דיש לקום מפני אישה זקנה. אולם לדעת הרמב"ם דילך חכם אינו צריך לעמוד בפני זקן אשמאי אלא סגי בהידור וא"צ לעמוד אלא בפני זקן חכם, בודאי דא"צ לעמוד בפני אשה.

אולם בהלכות קטנות (סי' קנ"ח) נשאל אי בעינן למיקם מקמי סבתא. והשיב דמסתברא דאין חיוב אלא באשת חבר, מיהו נמצא בספר חסידים להיפך. עכ"ל. הרי דמסברא ס"ל דא"צ לקום בפני אישה זקנה, אלא דצ"ע דבריו דבספר חסידים נמצא להיפך.

ובשו"ת בית יהודה [וי"ד סי' כ"ח] כתב – ראינו לבעל הלכות קטנות דסתפק אי בעינן למיקם מקמי סבתא יע"ש, והנראה לעני' בפשיטות דחייבין לקום מפניה אם היא בת ע' שנה, דהא במצוה בפני שיבה וכו' ודאי דחייבת בה גס האשה, דהיא מצות עשה שאין הזמן גרמא ונשים חייבות בה כדמוכח מספר המצוות הרהר וכדכתב בהדיא בספר החינוך, וכיון דהיא חייבת לכבד אחרים גם אחרים חייבין בכבודה אם היא זקנה או חכמה. עכ"ד.

וא"כ לענין דינא, אחר שמצינו בדברי הספר חסידים דפשיטא ליה דיש לעמוד בפני אישה זקנה, וכן הוא דעת המנחת חינוך לדינא, והכי פשיטא ליה לבית יהודה, לא שבקינן כל הני מחמת דברי ההלכות קטנות, ובפרט דבחיוב דארוינתא עסקינן.

וכן בכנה"ג [בהגהותיו לטור וי"ד סי' רמ"ד] ובהגהות ד שאול [לסי' רמ"ד] הביאו לדינא את דברי הספר חסידים.

אולם בענין מ"ש הבית יהודה בתוך דבריו דיש לקום אף לאישה חכמה, לאו מילתא דפשיטא היא, וכבר נסתפק בזה המושג חסידים [בהגהותיו על הספר חסידים] – באשה תבירה והכמה כבוריא אי מחוייבים לקום מפניה גם טרם שהגיע לשנות זקנה, אי אמרינן גם בזה זקן שקנה חכמה. ע"כ. ובמנחת חינוך [הני"ל] כתב דבודאי דא"צ לעמוד מפני אישה חכמה שלמדה תורה, דאין חכמה לאישה אלא בפלך, וכל דהיננים שצריך

האוכל עם קטן ושינה מקומו, האם בחזרתו חייב לחזור ולברך

ע"י **בשו"ע** (או"ח סי' קסח) שהביא דיני "שינוי מקום" בברכות הנהנין, האם מי שברך על מאכל במקום אחד ושינה מקומו או רוצה להמשיך סעודתו חייב לחזור ולברך, וכגון שהיה אוכל בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר, או שהיה אוכל וקראו חבריו לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר, הואיל ושינה מקומו צריך לברך דכיון שעמד והלך למקום אחר עמידתו זו היא גמר אכלתו.

אלא דנחלקו הראשונים בענין זה, דעת הרמב"ם (ברכות פ"ד) דאפי' בסעודת פת הדין דאם שינה מקומו מברך "למפרע", כלומר מברך ברכה אחרונה על מה שאכל לפני שעקר ממקומו, וחוזר ומברך "ברכה ראשונה" וגומר סעודתו. אולם דעת הרמ"ש (פסחים סי' ו') דבכה"ג אי"צ לברך כלל לא על מה שכבר אכל ולא על מה שעתידי לאכול, דכיון שמחוייב לברך בהמ"ז במקומו אין משום שינוי מקום. ופסק השו"ע (סי' קע"ט סעי' א') כהרמב"ם, והרמ"א (שם סעי' ב') פסק כהרא"ש. אלא שאף לבני ספרד הנוהגים כפסקי השו"ע, כת' **הבן איש חי** (פ"ר בעלותך אות ב') ו**הכה"ח** (שם אות א' וסעי' ד') דיש לחוש לדברי הרמ"א, ועיין בזה בגליון ע"י, ועיי"ש שדנו בס"ד האם מותר לעקור מקום סעודתו לפני שברך בהמ"ז ע"מ לברך במקום אחר. אלא דפלוגתתם אינה אלא לענין פת המחייבת בהמ"ז, אבל אם אכל דבר שברכתו האחרונה בורא נפשות דליכא חיוב לחזור ולברך ברכה זו במקומה, איכא משום שינוי מקום אף לדעת הרמ"ש וחי"ב ברכה, אלא שלדעת הרמב"ם צריך ברכה למפרע וברכה ראשונה, אבל לפי הרמ"ש חייב ברכה ראשונה לבד. [ולענין אכילת ז' מינים ע"י **בשו"ע** (סי' קע"ט סעי' ה') ובמ"ב (שם סעי' קפ"ד סעי' ג'). והנה לדעת הרמ"ב (סי' קע"ט סעי' ג') מחדר לחדר מעיקר הדין ליכא משום שינוי מקום אלא דיש להחמיר לכתחילה שיהא לו דעת לשנות מקומו, אבל מבית לבית לא מהני אי"כ רואה מקומו, עיי"ש הפרטים בזה ובשו"ע סי' רע"ג].

ועיין **במ"א** (סי' ח סעי' יז) שנקט דאפילו שינה מקומו ומיד חזר לשם, שינוי מקום מקרי וחי"ב לחזור ולברך, וכן פסק הרמ"ב (שם סעי' לג סעי' קע"ט סעי' ב' וס"ד). וביאר **בנשמת אדם** (כלל יב אות א') שהטעם שאף בכה"ג איכא משום שינוי מקום אע"פ דלמעשה ליכא היסח הדעת, משום דלא פלוג רבנן. וזה דלא **כהמור וקציעה** (סי' קע"ח) ו**הגר"ז** (שם אות ח ודבריו שם במוסגר) שנקטו דאין שינוי מקום חשוב הפסק בסעודה אם חוזר למקומו אלא בששה חוץ למקומו, כגון שהלך לדבר עם חבריו והפליג בדברים, אבל אם לא שהה לא. ודעת **האג"מ** (או"ח ח"ה סי' טו אות ז') דיש להחמיר בזה כשתי השיטות, עיי"ש.

ומ"מ כל זה כשלא היה דעתו לשנות מקומו בשעת הברכה, אבל אם חשב לשנות מקומו לחדר השני אי"צ לחזור ולברך, כמבואר **ברמ"א** (סי' קע"ט סעי' א') שכת' "שאם היה דעתו לאכול במקום אחר לא מיקרי שינוי מקום" [ומשמע שבעיני דעת "לאכול" במקום השני, וכן משמע מלשון **הט"ו** (שם סעי' ט), וכן דייק שם **המ"ג** (מ"ז סעי' ט)]. דלא **כהמ"א** (סי' קפ"ד סעי' א') שנקט דמהני דעת אף לברך במקום השני ותו לא. אלא דשוב הערוני מדברי **המאמר מרדכי** (סי' קע"ט סעי' ג') ו**הנהר שלום** (שם) שכת' שאפי' דעתו "ללכת" למקום השני סגי. ולמעשה ע"י **במ"ב** (סי' קפ"ד סעי' א') שפסק כדעת הרמ"א רק בשעת הדחק. אלא דיש לחלק דדוקא התם הצריך שעת הדחק משום דבהמ"ז במקומו חמיר טפי משינוי מקום, דבעינין שברך במקום שאכל בפועל, וכן מוכח דדין זה מהמ"ב שפסק בסי' קע"ח דע"פ בדיעבד ליכא משום שינוי מקום מחדר לחדר ומאיידך בסי' קפ"ד לענין בהמ"ז לא סמך ע"ז כ"כ, עיי"ש].

אלא דכל מה שבעיני דעתו הוא כשאין דרכו ללכת למקום השני, אבל אם דרכו בכך אמרינן ד"סתם דעתו" לשנות מקומו ומהני כאילו כוון להדיא, וכדמוכח **בחי"א** (כלל נט אות יג ושי"א אות א'), וכדבריו פסק **המ"ב** (שם סעי' לח) [ועי' **בביאור הלכה** (סי' רע"ג) מה שכתב בשם הלבוש, ויש לחלק. ועיין **שבת הלוי** (חי"א סי' ר"ה סעי' קע"ח)].

וכל זה כשאוכל לבדו, אבל אם היה יושב לאכול עם אחרים ויצא, אם הניח שם מקצתן חוזר למקומו וגומר לאכול וא"צ לברך ברכה שנייה, ואם לא הניח שם אדם צריך לחזור ולברך כמבואר **בשו"ע** (סי' קע"ט סעי' ג'), ועי' **במ"ב** (שם סעי' ג') שבכה"ג שרי לצאת אף לדבר הרשות. אלא דע"י **במ"א** (שם סעי' ז') דמ"מ זה לא מהני אלא כשחזר למקומו, אבל כשאוכל במקום אחר צריך לברך דשם הו"ל כיחיד, וכן פסק **בערוה"ש** (סי' קע"ח אות ז'). ועי' **במאמר מרדכי** (שם סעי' ד').

ויש לדון האם אוכל עם עכו"ם כגון בסעודה אסתית וכדו', ויצא וחזר והיה חייב לחזור ולברך, האם נימא דכיון שעכו"ם אין לו דיני ברכות לא חשבינו מצורפים לאכילה אחת ולא מהני אכילתו לדין זה, או לדלמי לא נשך.

ולכאורה דבר זה תלוי בטעמים דליכא שינוי מקום כששאר חבריו במקומו, דהנה דעת **הדרישה** (סי' ר"ז אות ב') דבכה"ג ליכא משום שינוי מקום משום "דאם הניחו שם מקצת חברים **ודאי יחזרו למקומן**". ו**בערוה"ש** (סי' קע"ח אות ז') כתב דכיון שהניח מקצת חברים אין כאן היסח הדעת וא"צ ברכה. ולפי דברי **הדרישה** י"ל דלא שניא אם נשאר שם ישראל גדול או קטן או עכו"ם, דבכל גווני אי"צ לחזור ולברך, דכיון שאוכל ביחד ודאי יחזור [ולפי טעמו אפשר לומר דאין חייב לברך ברכה אחרונה לפני היציאה, דלא שייך לחוש בכה"ג לשמא ישכח, וזה כדעת **התוס'** (פסחים קא: ד"ה כשהו) דס"ל דאם הניח מקצת חברים לא חיי' לשמא ישכח מלברך, אבל **הביאור הלכה** המובא לקמן נקט **כבעל המאור** בסוגיא שם דס"ל שהעצה הטובה המזכרת שם היא אף בהניח מקצת חברים].

ולפי טעמו מובנים דברי **הבן איש חי** (בהעלותך אות ב' סד"ה במה דברים אמורים) דמהני לזה שיניח אדם אע"פ שלא אכל עמו, דכיון דהשאיירו שם ע"י יחזור אליו. וכן הביא **הכה"ח** (סי' קע"ח אות ז') בשם **המהריק"מ**.

אולם **במאמר מרדכי** (שם סעי' ד' ד"ה ע"ד) דחה דברי הסוברים כן, ונקט עוד דאם אותם שהיו יושבים ואוכלים יחד אם הם ברכו ברכה אחרונה פסקה סעודתו ונתבטל קביעות הראשון, ושוב חייב לברך. וכן פסק **הכה"ח** (שם), ועי"כ דס"ל דאין הטעם דליכא שינוי מקום כשמשאר מקצת חברים משום שודאי יחזור, אלא מטעם דסעודתו אינה פוסקת מחמת חובת הברכה החופפת עליהם. [וכן י"ל אליבא ד**המ"ב** (שם סעי' טו - טז) שכתב דכיון שיושב עם אחרים כשיוצא "לא פסקה סעודתן בהיציאה", ומשמע דזה גופא הטעם דאין בכה"ג משום שינוי מקום, ויש לדחות].

ולפי דברי המאמר מרדכי י"ל דהאוכל סעודה עם עכו"ם ויצא ממקומו דשינוי מקום הוא אע"פ שהעכו"ם נשאר שם, דלא שייך לומר דלא פסקה סעודתן ביציאה דאין על עכו"ם חובת ברכה [ועי' **בפמ"ג** (סי' קע"ח מ"ז סעי' ט) שכת' שאפי' אם הניח מקצת חברים צריך לברך ברכה אחרונה לפני שיוצא, דחיי' שמא ישכח לברך. וכן מוכח מדברי **הביאור הלכה** (שם סעי' ב' ד"ה בלא ברכה) בזה לא שייך לפי טעמו של הדרישה כמבואר לעיל].

וכמו כן מטעם זה נראה דהאוכל יחד עם קטן **שינוי בר חינוד**, כיון שאינו חייב בברכה לא מהני לדין זה שלא יצטרך האוכל עמו לחזור ולברך. אולם אם הקטן חייב בחינוד יש לומר דכיון שאינו חייב לחנכו אפשר דנחשב כמחוייב בברכה. והארכנו לענין חובת חינוד אם הוא על האב או על הבן בגליון י"א.

ובדרך זה כתב **באור לציון** (חי"ב פמ"ו אות יז) דדוקא קטן המצטרף לזימון (דהיינו מגיל שש) מהני לזה, דכיון דמצטרף לזימון נחשב כדין סעדו יחד **ובזאת הברכה** (פ"ו עמ"ב 61) הביא בשם **הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל** דאף קטן מהני. ואפשר דאף הוא ז"ל מודה דהגיע לחינוד בעיניו. ועיין עוד **בבצל החכמה** (חי"ו סי' ע"א).

אלא דשוב ראיתי בדברי **המעשה רוקח** על הרמב"ם (פ"ד ד"ה תברים) דמצדד דאין הדבר תלוי במי שמצטרף לזימון או בחיוב בהמ"ז אלא בגוף הסעודה ובדאיכא מי שקבע סעודתו עמו הרי לא נתפרדה החבילה (וע"כ אף נשים בכלל דין זה אע"פ דאפשר דאין חייבות בה"מ מה"ת ואינן מצטרפות לזימון). וכן פסק **הלכה השער הציון** (סי' קע"ח אות א'). ולפי דבריהם משמע דהעיקר תלוי בקביעות סעודה ולא בצירוף מכה הברכות. ובאמת י"ל לדעולם אף המאמר מרדכי הני"ל מודה לזה והא דכתב דאם ברכו ברכה אחרונה פסקה סעודתו ונתבטל קביעות הראשון, היינו כי גילו דעתם ע"י הברכה שגמרו סעודתן, אבל אין הכוונה דהקביעות נעשה ע"י חובת הברכות, ודו"ק.

חכם בודאי לא שייך באישה אף שהיא חכמה, דאינו נקרא חכם רק אם מצוה ללמוד ולקנות חכמה, וע"כ אפי' עבד חכם כטבי עבדו של ר"ג מ"מ אין לו דין ת"ח. אלא דאפשר דדין בעל מעשים יש להם אם הם מדקדקים במעשיהם, ע"י בשו"ע סי' רמ"ד סי' ב' (צ"ל י"ב) דין בעל מעשים, כן נראה פשוט. עכ"ד.

וכיון דאין דברי הבית יהודה מוסכמים לדינא, א"א לחייב אדם לקום מפני אישה חכמה, אולם כיון דמידי ספיקא לא נפקא ובמצוה דאורייתא עסיקנן, מילתא דמסתברא דיש לאדא להחמיר בזה.

אלא דדבר חדש מצינו בשער המצות [פרשת קדושים], שכתב - ובאישה נאמר ויראת מאלהיך, יראה בלב, ואין צריך לא קימה ולא הידור.

וביאר דבריו ברב פעלים [קונטרס סוד ישרים חי"ב סי' ט'] דכוונת רבינו האר"י ז"ל דכיון שהאישה רמוזה במלכות, ושם ליכא ענין זקנה וחכמה, אלא רק יראה שהיא בלב שאין בה מעשה, לכן האישה החתונה שהיא רמוזה אליה אין לנו חיוב לעשות שום דבר של מעשה לא קימה ולא הידור. והזכיר דברי האר"י בהלכותיו בגן איש חי [שי"ש פרשת כי תצא סעי' ט"ז].

איברא דלכא"י לענין מעשה, כיון דבדברי הפשטנים מבואר דיש לקום לפני אישה זקנה, וי"א דאף בני אישה חכמה, אין בכוחו להקל לדינא מחמת דברי המקובלים שלא נזכרו כלל בדברי הפשטנים.

ובשבת הלוי (חי"ב סי' קי"ד) נשאל אי איכא חיוב קימה בפני נשים, וצ"ח דבדבריו לדברי הספר חסידים, ולדברי האר"י, וכתב דע"כ נראה דבסתם אישה אין בכוחו לחייב עמידה, וזולת נשים מעוברות וכיוצ"ב, לא מפני מצות קימה בלבד, אלא דפעמים גם מצטערת הרבה בעמידה ואיכא מצוה, ולפעמים איכא נמי הסר ממך עקשות פה ולזות שפתים, והכלל הוא דהחכם יורא אלקים עושה כל לקדש שם שמיים ולהבה אתו על הבריות.

אולם בח"ה (סי' קי"ח) נשאל שוב לדבריו הנזכרים, והשיב דאישה זקנה דעה"ת נוטה ששיטת האר"י הקדוש וספיקו של בעל הל"ק"ט אינו עושה זה רק לספק בה"ל, כיון דבשאר פוסקים מפורש לחייב, ואי"כ מספק חייב לעמוד, ולעשות עכ"פ איזה הידור כמבואר ביו"ד סי' רמ"ד.

אלא דמ"מ כתב דכיון דשו"ע סי' רמ"ד ס"א נפסק דזמן קימה בפני שיבה הוא מגיל שבעים, והוא מהרא"ש והטור וש"י, אלא דבברכ"י יו"ד שם מבואר משמיה האר"י דחייב לקום כבר מגיל שישים ומעלה, השתא לענין נשים ודאי אי"צ להחמיר לפני שבעים דאיכא כעין תרי ספיקי להלכה, חדא משמעות כל בעילא ההלכה דרק מגיל שבעים בעי לעמוד, ועוד דאולי אין כלל חיוב קימה באישה, אבל אחרי שבעים יש מקום להחמיר. עכ"ד.

ויש עוד להוסיף בזה דבאישה מעל גיל שישים איכא להקל ממני"ה, דלדברי הפוסקים ליכא חיוב לקום אלא מגיל שבעים, ולדברי האר"י ליכא כלל חיוב לקום מפני אישה.

פניני מוסר

עניני שבת קדש

השפע אלוקי שמרוגשים בכניסת השבת - וימאחבת השם יתברך את עמו ישראל, וכדי להסיר מלבם כל ספק, נתן את שבת קדשו שהוא אות ברית בינו ובניינו, ובמנחתו לא ישכחו ערלים,

במה שירגיש כל איש ישראל בעצמו שפע אלוקי, ואור פניו כי רצינו, ושמחה יתירה שנופל עליו בלי מתכוין מיד בהכנסת השבת, וליל של שבת כולה אור ועוז וחידה במקומו, בלתי ספק שאין זה רק ניצוץ האור והשמחה המבהיק ממקום שהנבואה יוצאת משם.

שאף על פי שאין לנו לא נביא ולא חוזה, ואנחנו על אדמה טמאה, עם כל זאת לא עזב ממנו חסדו ואמתו, להשפיע עליו אור אלקים מידי שבת בשבתו...

ובזה נתברר לנו בירור גמור שאין אחריו ספק, כי תורתנו תורת אמת. והזה גם כן מטבע הנפש שהוא מקור השמחה, ומטבע מצוות השם שהם משמחי לב, אשר שניהם חצונים ממקום האור והשמחה, ושקועים וכלואים במעבה חומר האדם, שישמחו זה לעומת זה בבה עת דודים - יום שבת קודש, כאשר ישמח נכרי בארץ מרחקים לקראת אוהבו וקרובו שבא מארץ מולדתו. והה סוד בואו ונצא לקראת שבת המלכה". (ספר החיים לאחי המהר"ל, ספר פרנסה וכלכלה פ"ו [א.ה. וכמובן שהרגשה זו משתנית לפי מצב האדם, דרגתו, ולפי הכנתו לקבלת השבת].

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המעשים"

העלון נתרם בעילום שם
להצלחת התורם ומשפחתו